

Sissejuhatus

Heete Sahkai

Eesti Keele Instituudi teadur
heete.sahkai@eki.ee

Meelis Mihkla

Eesti Keele Instituudi vanemteadur-osakonnajuhataja
meelis.mihkla@eki.ee

Käesolev erinumber on välja kasvanud Eesti Keele Instituudi ja Eesti-uuringute Tippkeskuse kõne ja muusika uurimisrühma korraldatud konverentsist “Kõne ja muusika: prosoodiast meloodiani”, mis toimus 21. aprillil 2017 Tallinnas Eesti Keele Instituudis 16. rakenduslingvistika kevadkonverentsi raames. Konverentsi eesmärk oli tuua kokku kõne- ja muusikauurijad, et kõrvutada nende kahe erineva, kuid olulisi kokkupuutepunkte omava uurimisvaldkonna meetodeid, tulemusi ja lähenemisviise ning luua eeldusi sünergiliseks efektiks ja interdistsiplinaarseteks uurimusteks. Kokku peeti konverentsil 11 ettekannet, millest kõigest sündinud artiklid on jõudnud ka käesoleva erinumbri kaante vahele.

Otseselt kõne ja muusika omavaheliste seostega tegeleb neli artiklit, millest kolmes vaadeldakse keele prosoodiliste nähtuste avaldumist laulus. Pärtel Lippuse ja Jaan Rossi artiklis “Temporaalne variatiivsus eestikeelsete laulude esitamisel kui kompromiss kõne ja muusika vahel” võrreldakse silbipikkusi lauldud ja loetud tekstides ning leitakse, et pikkade ja lühikeste silpide vastandus võib laulus nii säilida kui ka neutraliseeruda. Janika Oras ja Sulev Iva uurivad artiklis “Vältes seto regilaulu värsimõodus” eri vältes sõnade paiknemist seto regilaulude värsimõodus. Eerik Jõksi artiklis “Prosoodiast meloodiani – eestikeelse Piibli proosatekstil põhineva ühehäälse *a cappella* kirikulaulu ehk eesti pühalaulu metodoloogia” aga kirjeldatakse eesti keele prosoodiast lähtuvaid printsiipe Piibli proosatekstil põhineva kirikulaulu loomiseks ja esitamiseks. Kui eeltutvustatud uurimustes vaadeldakse eelkõige kõneprosoodia ülekandumist (või mitteülekandumist) muusikasse, siis Kerri Kotta artiklis “Muusikalised arendusvõtted ja muusikalise mõõtme konstrueerimine Jaan Malini häälutustes” kirjeldatakse muusikaliste võtete kandumist kõnesse: artiklis näidatakse, kuidas häälutustes kui luule ja muusika piirile jäävas kirjandusvormis asendatakse teksti semantiline sidusus sõnade kõlalise või rütmilise sidususega, kasutades selleks muusikalise arenduse võtteid.

Kaks erinumbri artiklit on pühendatud kõne ja muusika ühisele instrumendile, häälele. Neist üks läheneb häälele muusika, teine aga kõne(tehnoloogia) perspektiivist, näidates, et just hääle akustiliste tunnuste analüüs võiks olla üks kõne- ja muusikauurimise olulisi kokkupuutepunkte. Allan Vurma artiklis “Hääle spektri mähiskõvera kuju stabiilsus varieeruva dünaamikaga heliredelite laulmisel” leitakse, et hääle tämbriga seotud akustilised parameetrid muutuvad hääle dünaamikat ja helikõrgust muutes küll süstemaatiliselt, kuid mõned lauljad kasutavad vokaaltehnilisi võtteid, mille eesmärgiks võib olla vastavate parameetrite varieeruvuse vähendamine ja seeläbi häälekõla tajutava ühtluse parandamine. Hille Pajupuu, Jaan Pajupuu ja Rene Altrovi artiklis “Arvutiparalingvistika väljakutsed ja eesti hääle meeldivus” tutvustatakse aga hääle uurimist arvutiparalingvistika eesmärkidel, nagu kõneleja omaduste ja seisundi määramine hääle põhjal, keskendudes hääle meeldivuse akustilise kirjeldamise ja automaatse tuvastamise võimalustele.

Kaks artiklit tegeleb eesti keele prosoodiaga, üks eesti keele sõnaprosoodia keskse küsimuse, vältetega, teine lauseprosoodia tasandile kuuluva lauserõhuga – mõlemad on prosoodianähtused, mida eespool tutvustatud uurimustes on käsitletud muusika perspektiivist. Mari-Liis Kalviku ja Liisi Piitsa artiklis “Varieeruva vältega sõnad: häälduseelistused ja määramisraskused” leitakse, et varieeruda võib nii vältete kasutamine kui tajumine, kusjuures varieeruva vältega sõnade puhul on üks variant valdaval enamusel juhtudest domineeriv. Meelis Mihkla ja Heete Sahkai uurimuses “Lauserõhu akustilised korrelaadid eesti keeles” jõutakse järeldusele, et lauserõhulise sõna esmane tunnus eesti keeles on põhitooni tipu kõrgus ning teisest tunnustena on pea võrdselt olulised sõna põhitooni ulatus, sõna pikenedamine ja maksimaalne intensiivsus.

Mitmele prosoodilisele nähtusele eestirootsi murretes on pühendatud Eva Liina Asu artikkel “Eestirootsi keele prosoodia tunnusjooni”, mis on üks vähe-seid eestirootsi murdeid ja nende uurimist tutvustavaid käsitlusi eesti keeles. Artiklis näidatakse, et eestirootsi keeles ei esine riigirootsi keelele iseloomuliku sõnatoonide vastandust, kuid rütm on mõlemas keelevariandis väga sarnane.

Kahes erinumbri artiklis käsitletakse segmentaalfoneetikaga seotud teemasid. Liis Ermuse uurimuses “Eesti keele lühikeste klusiilide häälduse variatsioon ja seda mõjutavad tegurid” leitakse, et lühikeste intervokaalsete klusiilide koartikulatsioonist tingitud varieerumine on häälikuti erinev, sõltudes häälduskohast ja ka vokaalkontekstist, kuid mitte oluliselt lauserõhust. Einar Meistri ja Lya Meistri töös “Automaatse segmentimise hindamine” võrreldakse kahte eestikeelse kõne automaatsegmentimise programmi omavahel ja käsitsi tehtud märgendusega ning leitakse, et mõlemad automaatsüsteemid annavad paremaid tulemusi L1 täiskasvanute kõne puhul kui lastekõne ja L2 kõne puhul, samas kui automaatsegmentitud materjalist mõõdetud segmendikestused on lähedased käsitsi segmenditud kõnest leitud kestustele.